

HZ. PEYGAMBER'İN ANNE VE BABASININ DİNİ KONUMU

Mustafa Akçay, Ankara: Araştırma Yayınları, Ocak 2012, 280 s.

Esra KOÇ*

Tanıtımını yapacağımız eser Mustafa Akçay tarafından *Hiz. Peygamber'in Anne ve Babasının Dini Konumu* ismiyle yazılmış olup 280 sayfa olarak Araştırma Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitap; önsöz, giriş, üç bölüm ile değerlendirme ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Önsözde eserin konusunu belirlerken, yazarın, bir hâdis-i şeriften oldukça etkilendiğini görmekteyiz. Yazar, her müminin Hz. Peygamber'i (s.a.) kendi nefisinden daha çok sevmedikçe gerçek mümin olamayacağını şuurlunda olması gerektiğini vurgulayarak başlamaktadır. Ardından İslam dininin anne ve babaya verdiği öneme dikkat çekmektedir. Akabinde de 'Hz. Peygamber'in anne ve babasının dini konumu' konusunun ilk dönemlerden itibaren hem entelektüel çevrelerde hem de halk arasında ciddi anlamda merak konusu olduğunu ve bugüne dek geldiğini beyan etmektedir. Son olarak müellif çalışmasını kısaca tanıtır ve dua ve temennilerle önsözü bitirmektedir.

Giriş bölümünde, tarihi süreçte Resûlullah'ın anne-babasının dini durumlarıyla ilgili oluşan önemli bir literatür olduğundan bahsedilmiştir. Bu literatür ekseninde konunun önemine değinilmiştir. Konunun İslamî ilimlerden sadece biriyle sınırlandırılmayacağı bunun aksine birçok ilmin aynı anda konuyu incelemesi ve değerlendirmesi gerektiği belirtilmiştir. Ardından konuyla ilgili kavramsal çerçeve sunulmuş ve bu konu hakkında öne sürülen görüşlerin üç farklı temayül etrafında oluştuğu zikredilmiştir. Çeşitli mezheplerin ve İslam âlimlerinin görüşleri bağlamında konu kısa bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Son olarak Resûlullah'ı incitmesi muhtemel durumlardan sakınılan bir yol izleneceği dile getirilmiştir.

Birinci bölümde "Hz. Peygamber'in Ebeveyninin Dini Konumu" başlığı altında var olan görüşler ve argümanlar ortaya koyulmuştur. "Ebeveynin Ehli Necat Olması" alt başlığında Hz. Peygamber ve babasının "fetret ehlin-den olması" ihtimali üzerinde durulmuş; "Hz. Peygamber'e iyi davranmanın fayda sağlayacağı" gibi anne ve babası hakkında olumsuz söylemde bulunmamanın da O'na iyi davranmak olduğu fikri dile getirilmiştir. Ebevey-

* SAÜ İlahiyat Fakültesi 4. Sınıf Öğrencisi (eesra.koc@hotmail.com.tr)

nin “Muvahhit Müslümanlardan/Haniflerden” olduğunu düşünenlerin delilleri ve görüşleri beyan edilmiştir. Bunun delilleri olarak da Ebeveynin Haniflerden olduğunu ortaya koyan bilgiler gün yüzüne çıkarılmış, Hz. Peygamber’in bütün atalarının küfür ve şirkten korunmuş olduğu konusundaki delillere dikkat çekilmiştir. Bu noktada Abdülmuttalib ve Azer’in konumu incelenmiş, tüm peygamberlerin annelerinin mümin olduğu konusu delilleriyle zikredilmiştir. Yine ebeveynin müminlerden olması hususuyla ilgili olarak Hz. Peygamber’in atalarının yaşadıkları dönemin en hayırlıları olması hakkındaki düşünceler ortaya koyulmuştur. Hz. Peygamber’in atalarının hiçbirinin nikâhsız evlilikten dünyaya gelmediği açıklanmıştır. Resûlullah’ın, atalarından bazılarının ismini zikrederek onlara lanet edilmesini yasakladığına dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber’in genlerinin Hz. Âdem’den beri ona intikal eden tertemiz genler olduğu konusu açıklanmıştır. Ayrıca yeryüzünün Allah’a inanan müminlerden hiçbir zaman boş kalmadığı mevzu da beyan edilerek Hz. Peygamber’in anne ve babasının da dönemlerinin Allah’a inanan müminlerinden oldukları açıklanmaya çalışılmıştır. Bazı peygamberlerin ve nesillerinin seçilip âlemlere üstün kılındığı ve bununla bağlantılı olarak Hz. İsmail’in Hz. Muhammed’in mukaddes ruhunun mebdei yapıldığı üzerinde durulmuştur. Böylece Hz. Peygamber’in atalarının da seçkin bir sülale olduğu açıklanmıştır. Birinci bölümde Hz. Peygamber’in ailesinin ehli necat olduğunu ifade eden bir konu olan ebeveynin diriltirilip iman etmesi hususunda da iki görüş serdedilmiştir. Bunlardan ilki sadece annesinin diriltirilip iman ettiğini söyleyenlerin görüşünü ifade ederken; ikincisi ise anne-babasının birlikte diriltirilip iman ettiği görüşünde olanların açıklamalarını içermektedir. “Ebeveynin Ehli Necat Olması” alt başlığında yer verilen son husus ise Ebeveynin ehli necat olduğunu kabul etmenin faydaları olarak ifade edilmiş ve bu faydalar da yedi madde halinde açıklanmıştır.

Birinci bölümün “Ebeveynin Ehli Necat Olmaması” adlı ikinci alt başlığında konuyla ilgili var olan görüşler ortaya konulmaya çalışılmış, bu doğrultuda Ebeveynin müşriklerden olması meselesi beş ihtimal dâhilinde açıklanmıştır. Bu konuyla ilgili ilk görüş kâfir olarak ölenler hakkında istiğfarda bulunmanın yasaklanması mevzu olmuş ve bu konuyla ilgili zikredilen âyetin, Hz. Peygamber’in annesi hakkında indiği çeşitli deliller kanalıyla kanıtlanma yoluna gidilmiştir. İkincisi Hz. Peygamber’in, cehennemliklerden sorumlu olmadığını ifade ettiği ileri sürülen âyet ve hadislerle ilgili açıklamaların zikredilmesi olmuştur. Sonraki görüş Ebeveynin cehennemde olduğuna dair var olan rivayetleri ortaya koymuştur. Ardından gelen bir diğer anlayış, Ebû Hanife’nin Ebeveyn hakkındaki olumsuz ifadesini incelemiş ve bu ifadenin Ebeveynin cehennemlik olduğuna delil olarak gösterilebileceğini söylemiştir. Son görüşte de Ebeveyn aleyhinde görülen diğer deliller ince-

lenmiştir. "Ebeveynin Ehli Necat Olmaması" adlı alt başlık, Ebeveynin küfür üzere ölmesinin hikmetleri üzerinde durarak sonlandırılmıştır.

Birinci bölümün üçüncü başlığı olan "Ebeveyn Hakkında Çekimsiz Kalınması" konusunda varılan genel kanı bu konuda susmanın en güzeli olacağı yönündedir. Bu bölümdeki son başlık olan "Hz. Peygamber'e Hakaret ve Eziyet Etmenin Hükmü" mevzusunda ise bu meseleyi bir akaid meselesi kabul etmeyip Hz. Peygamber'e hakaret ve eziyet edenlerin tekfir edilemeyeceği görüşünde olanlar olduğu gibi, konuyu bir itikadî problem kabul ederek tekfir edenlerin de bulunduğu ifade edilmiştir.

İkinci bölümde Hz. Peygamber'in Ebeveyninin ehli necat olup olmadığına ilişkin görüşlere getirilen eleştiriler zikredilmiştir. Öncelikle Ebeveynin ehli necat olduğu görüşünde olanların onların ehli necat olmadığı iddiasına getirdikleri eleştiriler serdedilmiş, ebeveyn aleyhinde görünen âyetlere yaptıkları değerlendirmeler zikredilmiş ve söz konusu delillerin asıl itibarıyla yanlış anlaşıldıkları, aslında ebeveyn aleyhinde olmadıkları yönünde bir sonuca ulaştıkları görülmüştür. Akabinde Ebeveyn aleyhinde olduğu iddia edilen rivayetler gösterilerek bunların da aynı şekilde yanlış anlaşıldığı kanısına varanların görüşleri ortaya konulmuştur. Bu kısımda Ebeveyn aleyhinde zikredilen delillerden olan özellikle Ebû Hanife'nin olumsuz görüşünün yanlış anlaşıldığı; aslında Ebu Hanife'ye ait söz konusu olumsuz ifadenin istinsah edilirken yanlış yazılması sonucu yaygınlık kazandığı; ayrıca diğer bazı yazma nüshalarda da Ebu Hanife'nin Ebeveyn hakkında olumlu ifadeler kullandığı ifade edilmiştir. Ebeveynin ehli necat olduğu iddiasına yönelik eleştiriler de genellikle ehli necat olduğunu ifade eden delillere karşı tez üretme olarak gerçekleştirilmiş, var olan iddialara tam zıtlarıyla karşılık verilmiştir.

Üçüncü bölümde "Ebeveyn-i Resul Risaleleri" tanıtılmış, genel özellikleri üzerinde durulmuş ve söz konusu risalelerin çeşitleri ortaya konulmuştur. Arapça, Osmanlıca, isimleri tespit edilebilen ve müellifleri belli olmayan Ebeveyn-i Resul risalelerine örnekler verilmiştir. Ebeveyn-i Resul konusunun tarihi bağlamda Suyûtî (ö. 911/1505) öncesi ve sonrası dönemler olmak üzere iki kısımda incelendiğini görülmektedir. Suyûtî öncesi dönemde İbnü'l-Cezerî'nin risalesi haricinde müstakil risale bulunmadığı açıklanmış, Suyûtî sonrası dönemde yazılan risalelerde ise Suyûtî'nin üslup, içerik ve Ebeveyn lehinde hükmü hususlarında kendisinden sonraki risale müelliflerine ciddi anlamda örnek teşkil ettiği ifade edilmiştir. Ali el-Kârî hariç Ebeveyn-i Resul risalesi müelliflerinin Resûlullah'ın anne-babasının ehli necat oldukları hükmüne vardıkları ortaya konulmuştur. Ebeveyn-i Resul risalelerinin çoğunun Arapça, bir kısmının ise Osmanlı Türkçesi ile telif edildiği belirtilmiştir. Risalelerde Ebeveyn lehine ya da aleyhine genel olarak cedel üslubunun kullanıldığı dile getirilmiş, bu eserlerde ağırlıklı olarak rivayet metodunun kullanıldığına dikkat çekilmiştir. Ebeveyn-i Resul risaleleri konu-

sunda en zengin literatürün Osmanlı döneminde teşekkül ettiği gözler önüne serilmiştir.

Değerlendirme ve sonuç bölümünde müellif hem Şîf-Sünnî mezhepler arasında hem de Sünnî İslam bilginleri içinde Ebeveyn'in mümin olup olmadığı hususunda köklü bir fikir ayrılığı bulunduğu belirtilmiştir. Tarafların ileri sürdükleri delillerin sübut ve delâlet açısından zaaflar taşınması bu konunun çözümsüz kalması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Eldeki zannî delillerle bireylerin dinî inançlarının ne olduğunu belirlemenin imkânsızlığına değinilmiştir. Ebeveyn'in ehli necat olduğunu savunanların bir delil olarak ortaya koydukları "Ebeveyn'in diriltirilip iman etmeleri" hususunun sadece karşıt görüşte olanlar tarafından değil, bu görüşü savunanların bir kısmı tarafından da pek kabul görmediği, sadece kaynaklarda yer alan bir ihtimal olarak zikrettikleri görülmektedir. Ebeveyn'in ehli necat olduğunu savunanların kullandıkları bir argüman olan "Resûlullah'ın bütün atalarının şirk ve küfürden uzak olduğu" düşüncesi; iman, küfür, şirk ve benzeri iradî bir keyfiyet olan durumların genetik bir özellikmiş gibi belli bir soya tahsis edilebilirliği problemini ortaya çıkardığı dile getirilmiş, bu hususta iman ve küfrün genetik değil, iradî bir keyfiyet olduğu durumunun göz ardı edilmemesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber'in soyunun seçilmiş insanlardan olması konusu, o ailenin güçlü bir aile yapılanmasına sahip olması, eğitim ve çevre faktörleriyle açıklanabilir kanısına varılmıştır. Bunun genetik bir özellik olduğunu ileri sürmek iman ve küfrün iradî birer keyfiyet olduğu gerçeğine aykırı bir tutum sergilemek olarak nitelendirilmiştir. Hz. Peygamber'in atalarının daima nikâhlı evlilikten gelmiş olması delilinin ise "meşru evlilik imanı gerektirir mi, müşriklerin hepsi gayri meşru ilişkiden mi gelmişlerdir" gibi soruların ortaya çıkmasına yol açtığı üzerinde durulmuştur. Bu noktada Beyhaki'nin 'Resûlullah'ın atalarının küfrünün, O'na zarar vermeyeceği' şeklindeki görüşünün benimsendiği ortaya konulmuştur.

Hz. Peygamber'e eziyet etme meselesi üç kısımda incelenmiştir: birincisi Ebeveyn'in mümin olmadığı kabul edildiğinde Hz. Peygamber'in rencide olup olmayacağı; ikincisi ima yoluyla bile olsa Resûlullah'a hakaret edici bir durumda bulunmanın sonucunun ne olacağı; üçüncüsü ise Ebeveyn'in mümin olmadığını söylemenin Hz. Peygamber'e hakaret kabul edilip edilmeyeceği hususudur. İlk hususla ilgili olarak Hz. Peygamber'in anne-babasının mümin olmamasından dolayı müteessir olsa bile bu durumda rencide olacağını söylemek niyet okuma üzerine kurulu bir varsayım olarak belirtilmiştir. Ayrıca Ebeveyn mümin olmadığı takdirde Resûlullah'ın bu durumdan rahatsızlık duyması durumunun, 'Allah'ın takdirine tahammül edememek demek olmayacak mıdır' sorusuna ortam hazırladığı düşünülmektedir. Hz. Peygamber'in annesi için istiğfar etmesine izin verilmediği öne sürülen âyetlerin farklı nüzul sebeplerinin de bulunması, Ebeveyn'in mümin olmadığını iddia edenlerin bu âyetleri delil getirmelerinin sıkıntılı bir durum ol-

duğunu göstermektedir. Bu konuyla ilgili Hz. Peygamber'in Ebeveyninin tarihi bir realite olarak fetret ehlinden olduğu, ayrıca Haniflerden olması ihtimalinin oldukça güçlü bulunduğu kanısına varılmıştır. Var olan Ebeveyn-i Resul Risalelerinin ilk dönemden son dönemlere dek varlığını koruması, bu konunun ne denli ilgi çekici olduğu hususunu tespit etme nokta-i nazarında belirleyici bir etken olarak ortaya konulmuştur. Eser sekiz sayfalık bibliyografya ile sona ermektedir.

Konuların büyük bir titizlikle tasnif edildiği gözden kaçmamakla birlikte oldukça objektif bir tutum sergilenip olumlu olumsuz her türlü düşünceye yer verilmesi eserin önemini artırmıştır. Alanında yapılan benzer bir çalışmanın bulunmuyor olması da eserin bir başka önemli yanını sergilemektedir. Zira bu çalışma bundan sonra yapılacak çalışmalara örnek niteliği teşkil etmektedir.